

ÖĞRENCİLERİN SİBER MAĞDURİYET DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Hasan ÇİFTÇİ¹

ÖZ

Gelişen teknoloji ile birlikte teknolojinin farklı kullanım alanları ortaya çıkmıştır. Bu alanların en çok kullanılanı internet olmuştur. İnternet pek çok amaca hizmet etmektedir. Hızlı, kolay ve ulaşılabilir özelliklerini barındırmasıyla birlikte internet insanların yaşamlarını kolaylaştırabildiği kadar zorlaştırabilmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde Meslek Lisesi ve Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu öğrencilerinde siber mağduriyet düzeyleri karşılaştırmalı şekilde incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü Halkla İlişkiler Programı öğrencileri, Birecik Kız Ticaret ve Birecik Erkek Meslek Lisesi öğrencilerinden olmak üzere 354 Meslek Lisesi ve 123 Meslek Yüksekokulu öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Arıca vd. (2012:2) tarafından geliştirilen "Siber Mağduriyet Ölçeği" kullanılarak yüz yüze ve online anket tekniği ile yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizleri SPSS 22.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Sayısal değişkenlerin normallik dağılımlarına bakmak için Shapiro-Wilk testi uygulanmış ve normal dağılım elde edilmiştir. Veri setinde parametrik testler kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin çözümlenmesinde de frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İnternet, Sosyal Medya, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık.

COMPARISON OF STUDENTS' CYBER VICTIMIZATION RATES

ABSTRACT

With advancing technology, different uses of technology have emerged. The most common use of these areas is internet. The Internet serves many purposes. With its fast, easy and accessible features, the internet can make people's lives as easy as they can. The main aim of this study is to conduct a comparative examination of the level of cyber victimization among students in a Vocational High School in Birecik district of Şanlıurfa and Birecik Vocational School of Harran University. The sample group of the study consists of 354 Vocational High School students and 123 Vocational School students from the Public Relations Program of Marketing and Advertising Department in Harran University, Birecik Vocational Trade High School for Girls and Birecik Vocational High School for Boys. Research data was collected through face-to-face and online survey method using "Cyber Victimization Scale" developed by Arıca vd. (2012). In the statistical analysis of data, SPSS 22.0 program was used. Shapiro-Wilk test was performed to assess the normality of numerical variables, and normal distribution was observed. Also parametric tests were used in the data set. In addition, frequency, percent, arithmetic mean, standard deviation, minimum and maximum values were used in the analysis of descriptive statistics.

Keywords: Communication, Internet, Socialmedia, Cybervictimization, Cyberbullying.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu, hasanciftci@harran.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-5595-5726

Giriş

Bilişim teknolojilerinin başrol oynadığı yüzyılımızda bireyler dijital çağda geleneksel döneme nazaran yeni dönemde teknoloji ile içi içe yaşamaktadır. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte birey-teknoloji iletişimi boyut değiştirerek iç içe geçmiştir. Bu nedenle yeni dönemim dijital bireyleri teknoloji ile birlikte iç içe yaşamayı öğrenmelilerdir. Teknoloji ile yaşamak, düşünmek, teknoloji ile duygu ve düşüncelerini ifade etmek, dünyayı anlamak, birey veya gruplarla iletişim kurmak; yani teknoloji ile var olabilmek yeni dijital yüzyılın en büyük değişimidir.

Yasaları tam olarak çerçevenmemiş sanal dünyada insanların gönüllü, bilerek, zevkle yaptıkları fotoğraf, video, içerik paylaşımları kişilerin yaşamlarında birtakım büyük sorunlara neden olabilmektedir. Dijital ortamda mevcut olan her şey kaydedilmekte ve depolanmaktadır. Aynı zamanda dijitalleşme insanlara tüm dünyaya bir parmak kadar uzak olma fırsatı sunmasının yanı sıra kimi zaman geriye dönüşü olmayan bir yola girmesine de yol açabilmektedir. Dijital toplumda bireyler, ağ tabanındaki verilerin silinmesinin güç olmasından dolayı dijital leke görebilmektedir. Bu lekenin toplum içinde verdiği utanç, geleneksel toplumlarda cinayetlere dahi sebep olabilmektedir (Schmidt ve Cohen, 2014: 46). Bu sebeple günümüzde gençlerimiz için büyük bir tehdit haline gelen siber zorbalık ve mağduriyet kavramlarının bilinmesi ve bunlar adına önlem alınabilmesi için yapılacak her çalışma değerlidir. Bu çalışmanın temel amacı Şanlıurfa'nın Birecik İlçesinde Meslek Lisesi ve Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu öğrencilerinde siber mağduriyet düzeyleri karşılaştırmalı şekilde incelemektir. Buradan hareketle siber mağduriyetin etkileri, cinsiyete, okul türüne göre gösterdikleri değişkenler saptanmaya çalışılmıştır.

1.Yeni Medya

Teknoloji alanında çağımızda yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm süreci; kültürel, ekonomik hatta toplumsal alanda önemli farklılıklar yaratmaktadır. Bu bağlamda yaşanan bu dönüşüm dünyaya bakışımızı, önceliklerimizi, farkındalıklarımızı ve bu kapsamda yaşamı algılayışımızı da değiştirmektedir (Işıklar, 2017: 99). Yeni medya platformları sadece kişilerarası ve grup iletişiminin sağlandığı ortamlarla sınırlı kalmamakta kitlesel boyutlu iletişim ve haber almada da önemli

görevler üstlenmektedir (Güz vd., 2017: 1413). Sosyal yaşamımızda pek analiz edemediğimiz, hayatı kolaylaştıran ve radikal değişimler yaşatan, sosyal yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda kullanım sürelerinin ve oranlarının arttığı zorunluluk olan akıllı telefonlar, internet, bilgisayar, i-pod vb. bütün elektronik teknolojiler yeni medya adı altında dizinlenebilmektedir (Van Dijk, 2004: 146).

Yeni medya bireysel farkındalıkların artmasını sağlarken, sınırlar genellikle kişilerin kendi kullandıkları akıllı taşınabilir cihazları ile belirlenmektedir (Gezgin ve İralı, 2017:121).Yeni iletişim teknolojileri veya yeni medya olarak adlandırılan sosyal ağ kullanımı özellikle ekonomik sorunlarla uğraşan medya organları için veya kamusal sorunlardan uzaklaşanlara karşı alternatif bir ortam yaratmıştır. İnsanlar kendilerini yeni medya araçları sayesinde daha iyi ifade edebilir bir konuma gelirken yeni teknolojik aygıtların bilinçsizce kullanılması toplumların birbiri ile olması gerekenden daha fazla kaynaşmasına, farklı ülkelerde yaşayan insanların aynışmasına, kültürel çeşitliklerin tek bir tipe dönüşmesine de neden olmuştur (Akdal, 2017: 150). Yeni medya sosyal yaşamımıza dâhil olması ile geleneksel medyaya duyulan ilgi ve talepte azalma görülmüştür. İlginin azalması daha çok gençlerde ve ergenlerde görülmektedir. Çünkü gençler sosyalleşme, eğlenme, bilgi edinme gereksinimlerini internet bağlantısı olan görsel ve işitsel avantajlar sağlayan yeni medya araç ve gereçleri ile edinmektedir (Kürkçü, 2017: 217). Yapılan birçok araştırmada gençlerin ve ergenlerin haber alma, iletişim kurma, eğlenme amacı ile sosyal medyayı kullandıkları bu sebeple yeni medyaya ilginin daha yoğun olduğu tespit edilmiştir (Kuyucu, 2015: 164; Algül ve Sütçü, 2015: 25-31; Kürkçü, 2016: 98; Hinduja ve Patchin, 2008: 130-135). Yeni medya bireylerin kendi başlarına içerik oluşturmalarına ve herkese açık yayın yapmasına olanak sağlamaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 61). Yeni medya insan hayatının hemen hemen her alanında yer almış ve yaşamını kolaylaştırmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2011a: 106). Bu sebeple yeni medyanın hayatımızın bir parçası haline gelmesi şaşılacak bir durum değildir (Kaplan ve Haenlein, 2012: 101).

2. Siber Mağduriyet Kavramının Tanımlanması

Birey veya grubun, tüzel ya da özel bir şahsiyetin bilişim ve iletişim teknolojileri aracılığı ile ilişkisel veya teknik olarak zarar veren tutum ve davranışlara maruz kalması ve bu sebeple oluşan maddi, manevi mağduriyetlerin doğması durumu

siber mağduriyettir (Arıcak vd, 2012: 2). Siber mağduriyet kavramı siber zorbalıkla birlikte ortaya çıkmıştır. Günümüzde siber mağdurların sayısı azımsanmayacak kadar çok olmakla birlikte sayılarına her geçen gün bir yenisini daha eklenmektedir. Riskli internet kullanımının bir sonucu olan siber mağduriyet bireylere, topluma, ülkelere maddi ve manevi yönden zarar vermektedir.

Araştırmacılar bazıları, siber zorbalığa maruz kalmanın bireylerde bazı ruhsal sorunlara yol açtığını belirtmiştir. Bireylerde sosyal iletişim kuramama, arkadaş ortamına uyumu güçleştirme, arkadaşlık problemlerine yol açmakta, kişinin kendine olan öz saygısını ve benlik algısını azalttığı, dışlanmışlık, çaresizlik ve korku duygularını yaşadıkları gözlenmiştir. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalan kişilerde mutsuzluk, öfke ve üzüntü, kızgınlık, depresyon, aksiyet, aile ve arkadaşlık problemleri, savunmasızlık, hayal kırıklığı gibi bazı psikolojik sorunlar görülebilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2006:162-163). Bununla birlikte bireylerde okuldan kaçma, başarısızlık, depresyon, yalnızlık, paranoid düşünceler, okulu bırakma gibi davranışlar ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar siber mağdurların çoğunun yaşadıkları bu durumları yetkililere söyleyemedikleri ve daha da içine kapandıkları da tespit edilmiştir (Aktepe, 2013: 36). Olumsuz davranışlar olumsuz iletişimi beraberinde getirmektedir (Başarı, 2016: 720). Bununla birlikte siber mağduriyet kişilerin kendilerini kötü hissetmelerine neden olabilmektedir (Hunter, 2012: 7). Sonuç olarak siber mağduriyet kişisel mahremiyetin ihlali, kişisel verilerin istismarı, kişilerin özel alanına, iletişim alanına girilmek sureti ile yapılmış etik dışı davranıştır. Tanılır (2000: 19)'a göre mahremiyet kişi özgürlüğünün temel parçasıdır. Bu nedenle mahremiyetin korunamadığı durumlarda kişi özgürlüğü de korunamamaktadır.

2.1. İnternet Kullanımının Siber Mağduriyet İlişkisi

Günlük yaşantımızın her anını etkileyen ilk keşfedildiği günden bugüne kadar başka bir deyişle geçmişten bugüne ve bugünden yarına durdurulamayacak bir şekilde ilerleyen kitle iletişim araçları; dünyayı algılamamızı, dünyaya bakış açımızı değiştirmeyi sürdürecektir (Işıklar, 2017: 105). Kimi zaman eğlenmek, vakit geçirmek için kullandığımız kitle iletişim aracı olan internet sosyal hayatımızda giderek etkin olması, hayatımızın merkezinde yer almaya başlaması insanlığın yaşadığı en büyük dönüşüm olmuştur (Zeybek 2002: 425). Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişme

her geçen gün elektronik ağlara olan bağımlılığı arttırmaktadır. Sosyal ağlara, özellikle gençler tarafından akıllı telefonlar, tabletler ve bilgisayar aracılığıyla kolay ve hızlı şekilde ulaşılmaktadır. Bilgi paylaşımlarının yaygınlaşmasında mobil cihazların yeni internet kullanım özellikleriyle donatılmasının büyük etkisi vardır. Bilgi paylaşımının bu denli hızlı ve kolay şekilde paylaşımına açık olması; ailelerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin kontrolü dışında yapılabilmesi, teknoloji üzerinden zorbalık yapmaya imkan tanımaktadır (Arıcak vd., 2012: 1). Bu sebeple teknolojinin hayatımıza etkin dâhil olması ile birlikte siber zorbalık eyleminde bulunanların bu teknolojinin avantajlarını kullanarak gizlenebildikleri söylenebilir. Bu gizliliği sayesinde eylemlerini gerçekleştirmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008: 130).

Kişilerin sıkça karşılaştıkları özellikle çocukluk ve ergenlik ve gençlik dönemlerinde daha büyük bir problem olarak tanımlanan siber zorbalık yalnız zorbalık yapan kişiyi veya mağduru (kurbanı) etkilemekle kalmayıp aynı zamanda duruma şahitlik eden kişileri de rahatsız edebilmektedir (Kağan ve Ciminli, 2016: 14). Bireylerin doğdukları andan itibaren iletişim sarmalı içine girdikleri, bu sarmalda kendilerine kimlik aradıkları, karakter yapılarını çoğu kez diğer bireylerle ve gruplarla olan iletişim derecesine göre edindikleri de bir gerçektir (Oğuz, 2017: 63). İnternet kullanımının artmasıyla birlikte öğrenciler okul ortamındaki geleneksel zorba davranışlarını okul dışında da sanal ortamda sürdürebilmektedir. Yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalıkta öğrenciler çevrimiçi sohbet odaları, sosyal ağlar, forumlar, bloglar, Whatsapp gibi elektronik ağlarla öfke, kıskançlık, nefret duydukları kişi ya da kişilere tehdit edici, aşağılayıcı, alaycı, cinsel içerikli yazılar, resimler gönderebilmektedir. Siber zorbalar kimliklerini gizleyebildikleri, yüz yüze iletişimin olmadığı ve siber alanın kontrol edilmediği durumlarda mağdur büyük bir korku ve endişe içerisinde girebilmektedir. Siber zorbanın amacı mağduru sürekli tedirgin etmektir (Aktepe, 2013: 36). İnterneti sık kullanan bireyin istemeden güvenilir olamayan sitelere girmesi, internette tanımadığı kişilerle sohbet etmesi, bazı güvenilir olmayan sitelere kişisel bilgilerini vermesi ve kişisel bilgilerinin çalınması olasılıklarının fazla olması bireyi siber zorbalığın hedefi haline getirebilmektedir. Bununla birlikte anne baba tutumlarının ve aile içi iletişimin siber zorbalık ve mağduriyette önemli rol oynadığı da gözlemlenmektedir. Aile içi yalnızlık duyan

çocuklar daha fazla siber zorbalık davranışında bulunmakla birlikte mağduriyet yaşadıklarında da bunları aileleriyle paylaşmamaktadır (Baykal, 2016: 71-73).

Sosyal ağ (Facebook, Instagram, Twitter) kullanım sürelerinin ve kişi sayılarının artması kişi mahrem yaşamını olumsuz şekilde etkileyebilme, özel yaşamın gizliliği yok sayılabilmektedir. Bu şekildeki uygulamalar nedeni ile bireyler hem başkalarının özel yaşamını takip etmekte hem de kendi yaşamları başkaları tarafından takip edilebilmektedir. Çoğu zaman toplumdaki statü edinme kaygısı ile kişiler başkalarına bu imkânı kendileri de verebilmektedir. Kimin ne zaman, nerede, ne yaptığını, ne giydiğini, ruh hali ile ilgili bilgileri kişiler kolayca elde edilebilmektedir. Bunun sonucunda kişilerin sanal zorbalığın hedefine girmesi ihtimali artmaktadır. Özellikle gençlerin ve ergenlerin sanal ağları bilinçsiz ve aşırı kullanımları büyük mağduriyetlere yol açabilmektedir (Akdal, 2017: 165; Godmann, 2016: 142; Baumann ve Lyon, 2013: 29-30; Uzunay ve Koçak, 2005: 97-116; Demircioğlu, 2017: 310; Canbek ve Sarıoğlu, 2007: 121-126; Jones, 2003: 7; Shields ve Berhman, 2000: 3-29; Livingstone ve Bober, 2005: 23). Buna bağlı olarak bireyler hem siber zorbalık eylemini gerçekleştirmekte hem de siber mağdur (kurban) olmaktadır. Çünkü internette amacından fazla vakit geçirmek bir süre sonra bilgi ihtiyacını giderme yerine sanal aylıklığa dönüşmektedir.

3.Yöntem

3. 1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde Kız Ticaret Meslek Lisesi ve Erkek Meslek Lisesi ile Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı öğrencilerinde siber mağduriyet düzeylerini karşılaştırmalı şekilde incelemektir. Bu temel amaç doğrultusunda;

1. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

3. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin yaş grupları arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

4. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin anne eğitimi arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

5. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin baba eğitimi arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

6. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ikamet yerleri arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

7. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin internete kullanım sıklığı arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

8. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin internete en çok bağlanma yeri arasında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark var mıdır?

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma bulguları anketin uygulandığı lisedeki öğrencilerin ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin, anketin uygulandığı 05-09 Mart 2018 tarihinde zaman dilimindeki siber mağduriyet düzeylerini belirlemektedir.

2. Anket öğrencilerin kurban durumlarını ölçmeye yönelik olduğundan; isimlerinin alınmamasına rağmen bireyler deşifre olacakları korkusu ile ankete yoğun katılım göstermemişlerdir.

3. Araştırma verilerinin yalnızca anket yapılarak elde edilmesi gözlem, mülakat vb. yöntemlerinin kullanılmaması araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

4. Zaman ve maliyet açısından bu araştırma, Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı öğrencileri ile Meslek ve Ticaret Lisesi öğrencileri ile sınırlıdır. İnternetin kullanım oranlarının arttığı günümüzde başka üniversitelerde, başka bölümlerde, Milli Eğitim'e bağlı okullarında da anketin uygulanması alana katkıda bulunabilir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın verileri Arıcağ vd. (2012: 2) tarafından geliştirilen “Siber Mağduriyet” kullanılarak yüz yüze ve online anket veri toplama tekniği ile

gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın istatistiksel analizleri SPSS 22.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Sayısal değişkenlerin normallik dağılımlarına bakmak için Shapiro-wilk testi uygulanmış ve normal dağılım elde edilmiştir. Veri setinde parametrik testler kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin çözümlenmesinde de frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden faydalanılmıştır. Ölçekler normallik dağılımına uygun olduğundan, bağımsız2 grubun ortalama karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, tek bağımlı ve birden fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ise UNI-ANOVA (Tek Değişkenli Varyans Analizi) testi kullanılmıştır. Sonuçlar %95'lik güven aralığında 0,05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa'nın Birecik ilçesindeki Harran Üniversitesi öğrencileri ve Birecik'teki Meslek Liseleri araştırmanın örneklemini ise Birecik Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı öğrencileri ile Birecik Kız Ticaret Meslek Lisesi ve Birecik Erkek Meslek Lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. 354 Meslek Lisesi ve 123 Meslek Yüksekokulu öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmacılar 500 evrenli topluluktan örneklem büyüklüğü 0,03 hata payı ile seçerken 340 kişinin; Meslek Yüksekokulu için 200 kişilik evrenden 0,02 hata payı ile 96 yeterli olduğunu belirtmiştir (Balcı, 2011: 106). Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin 354'ü (74,0) Meslek Lisesi öğrencisi iken; 123'ü (26,0) Meslek Yüksekokulu öğrencisidir. Buna ek olarak Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu'ndan ankete cevap veren 123 kişinin 41'i erkek, 82'si kız öğrencilerden oluşmaktadır. Cinsiyet oranlarına bakıldığında Meslek Liselerden ankete katılanlardan 206'sını erkekler, 148'ini kızlar oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcı yaş oranlarına bakıldığında liselerde en fazla katılımcı 342 kişi ile 14-17 yaş grubu olurken; Meslek Yüksekokulu'nda 111 katılımcı sayısı ile 18-25 yaş grubundaki öğrenciler olmuştur.

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin belirlenebilmesi ve verilerin toplanması amacıyla Arıca vd. (2012:2) tarafından geliştirilen "Siber

Mağduriyet Ölçeği” kullanılmıştır. Veriler Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler Bölümü öğrencileri, Birecik Kız Ticaret Meslek Lisesi ve Birecik Erkek Meslek Lisesi öğrencileri ile yüz yüze ve (online) anket veri toplama tekniği ile toplanmıştır. Yargısal olmayan örnekleme yöntemlerinden kota örnekleme uygulanmıştır. “Evet” ya da “Hayır” tarzında cevaplanmak üzere ölçekte toplamda 24 soru vardır. “Evet” ve “Hayır” yanıtları ikişer eşit puan almaktadır. Zıt maddeler bulunmamaktadır. Ölçekte en az puan 24 iken elde edilecek en yüksek puan 48 olmaktadır. Puanların yukarı yönde artması mağduriyet düzeylerinin arttığı anlamına gelmektedir.

3.6. Bulgular ve Yorumlar

Tablo1. Okul Türü Dağılımı

Okul türü	N	%
Meslek Lisesi	354	74,0
MYO	123	26,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %74’ü Meslek Lisesi, %26’sı ise Meslek Yüksekokulu (MYO) öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcı oranı ile Meslek Lisesi öğrencilerin ağırlıklı olarak görülmektedir.

Tablo 2. Meslek Lisesi ve MYO’ya Göre Cinsiyet ve Yaş Grupları Dağılımı

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
Cinsiyet	N	%	n	%
Erkek	206	58,0	41	33,0
Kız	148	42,0	82	67,0
Yaş grupları				
14-17 arası	339	95,8	3	2,4
18-25 arası	13	3,7	111	90,2
26 ve üzeri	2	6	9	7,3

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi öğrencilerinin %58’i erkek, %42’si kız; Meslek Yüksek Okulu (MYO) öğrencilerinin %33’ü erkek, %67’si kız öğrenciler

olarak görülmektedir. Toplam cinsiyet oranlarına bakıldığında 247'si (%52) erkek, 230'u (%48) kızlardan oluşmaktadır. Cinsiyet oranlarının birbirine yakın olması araştırmadaki cinsiyet dengesi konusunda önemli olmaktadır. Ayrıca Meslek Lisesi öğrencilerinin %96'sı 14-17 yaş arasında, %4'ü 18-25 arası ve %1'i 26 yaş ve üzerinde; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %2'si 14-17 arası, %90'ı 18-25 yaş arası ve %7'si 26 yaş ve üzerinde oldukları görülmektedir. Toplam yaş oranlarına bakıldığında daha çok 342 kişi (%71) ile 14-17 yaş grubundaki gençlerin anketi cevapladıkları söylenebilir.

Tablo 3. Anne Eğitimi

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
Anne eğitimi	N	%	n	%
Okuma-yazma bilmiyor	146	41,2	55	45,0
Okuma-yazma biliyor	65	18,4	20	16,0
İlkokul mezunu	85	24,0	25	20,3
Ortaokul mezunu	46	13,0	15	12,2
Lise mezunu	12	3,4	5	4,2
Üniversite mezunu	0	0,0	3	2,4

Araştırmada Meslek Lisesi öğrencilerinin annelerinin %18'i okuma yazma bilmekte, %24'ü ilkokul mezunu, %13'ü ortaokul mezunu, %3'ü lise mezunu olup bununla birlikte %41'i ise okuma yazma bilmemektedir. Meslek Yüksekokulundaki öğrencilerin annelerinin %16'sı okuma yazma bilmekte, %20'si ilkokul mezunu, %12'i ortaokul mezunu, %4'ü lise mezunu ve %2'si üniversite mezunu olup bunun yanında %45'i ise okuma yazma bilmemektedir. Toplam verilere bakıldığında her iki örneklem grubunun annelerinin yarıya yakınının okuma yazma bilmedikleri ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak üniversite bitirmiş anne sayısı meslek liselerinde yok iken Meslek Yüksekokulu öğrencilerinde ise sadece 3 kişidir (%2). Bu ortalama öğrencilerin nasıl bir aileden geldiklerini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Tablo 4. Baba Eğitimi

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
Baba eğitimi	N	%	n	%
Okuma-yazma bilmiyor	38	11,0	16	13,0
Okuma-yazma biliyor	82	23,2	19	15,0
İlkokul mezunu	103	29,1	48	39,0
Ortaokul mezunu	100	28,2	23	19,0
Lise mezunu	26	7,0	11	9,0
Üniversite mezunu	5	1,4	6	5,0

Araştırmada Meslek Lisesi öğrencilerinin babalarının %23'ü okuma yazma bilmekte, %29'u ilkokul mezunu, %28'i ortaokul mezunu, %7'si lise mezunu, %1'i üniversite mezunu olup bununla birlikte %11'i ise okuma yazma bilmemektedir. Meslek Yüksekokulundaki öğrencilerin annelerinin %15'i okuma yazma bilmekte, %39'u ilkokul mezunu, %19'u ortaokul mezunu, %9'u lise mezunu, %5'i üniversite mezunu olup bunun yanında %13'ü ise okuma yazma bilmemektedir. Babaların okuma oranları Anne okuma oranları ile karşılaştırıldığında babalar annelere göre eğitim düzeyi olarak daha iyi durumdadır. Buna ek olarak meslek liselilerden, üniversite mezunu baba sayısı 5 kişi iken Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin üniversite mezunu baba sayısı 6 kişi bulunmaktadır.

Tablo 5. İkamet Yeri

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
İkamet yeri	n	%	n	%
Aile ile birlikte	324	92,0	25	20,0
Devlet yurdunda	4	1,0	75	61,0
Okul pansiyonunda	22	6,0	0	0,0
Arkadaşlarla birlikte	4	1,0	23	19,0

Araştırmada Meslek Lisesi öğrencilerinin %92'si ailesiyle birlikte, %1'i devlet yurdunda, %6'sı okul pansiyonunda ve %1'i arkadaşlarıyla birlikte yaşadıklarını;

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %20'si ailesiyle birlikte, %61'i devlet yurdunda ve %19'u ise arkadaşlarıyla birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 6. Bilgi İletişim Teknolojilerine Sahip Olma Durumu

Bilgi iletişim teknolojilerine sahip olma	Meslek lisesi		MYO	
	n	%	n	%
Bilgisayar/laptop	49	14,0	5	4,0
Cep telefonu	242	68,0	86	70,0
Tablet	19	5,5	1	1,0
Bilgisayar/laptop-Cep telefonu	23	6,5	25	20,0
Cep telefonu-tablet	6	2,0	0	0,0
Hepsi	15	4,0	6	5,0

Araştırmada Meslek Lisesi öğrencilerinin %14'ü sadece bilgisayar/laptop, %68'i cep telefonu, %5,5'i tablet, %6,5'i hem bilgisayar/laptop hem de cep telefonu, %2'si cep telefonu-tablet ve %4'ü ise bu iletişim teknolojilerinin hepsine; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %4'ü bilgisayar/laptop, %70'i cep telefonu, %1'i tablet, %20'si hem bilgisayar/laptop hem de cep telefonuna ve %5'i ise tüm bilgi iletişim cihazlarına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Toplam sahip olma oranlarına bakıldığında iki grup da en fazla cep telefonuna sahip olduğunu belirtmiştir.

Tablo 7. İnternet Kullanım Sıklığı

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
İnternet kullanım sıklığı	n	%	n	%
Hiç kullanmam	87	25,0	2	1,0
Günde 1 saat	107	30,0	11	9,0
Günde 1-3 saat	82	23,0	39	32,0
Günde 3-5 saat	29	8,0	32	26,0
Günde 5 ve üstü	49	14,0	39	32,0

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi öğrencilerinin %30'u günde 1 saat, %23'ü günde 1-3 saat, %8'i günde 3-5 saat, %14'ü günde 5 saat ve üzerinde; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %9'u günde 1 saat, %32'si günde 1-3 saat, %26'sı günde 3-5 saat ve %32'si ise günde 5 saat ve üzerinde interneti kullandıklarını belirtmişlerdir.

Bununla birlikte Meslek Lisesi öğrencilerinin %25'i ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %1'i ise hiç internet kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 8. İnternete En Fazla Bağlanma Yeri

	Okul türü			
	Meslek Lisesi		MYO	
İnternete bağlanılma yeri	n	%	n	%
Evden	110	31,1	9	7,0
Okuldan	27	7,6	9	7,0
Cep telefonundan	168	47,5	98	80,0
İnternet kafeden	27	7,6	0	0,0
Diğer	22	6,2	7	6,0

Araştırmada Meslek Lisesi öğrencilerinin %31'i evden, %7'si okuldan, %47,5'i cep telefonundan, %7,6'sı internet kafeden ve %6'sı ise diğer yerlerden; Meslek yüksekokulu öğrencilerinin %7'si evden, %7'si okuldan, %80'i cep telefonundan ve %6'sı diğer yerlerden internete bağlandıklarını belirtmişlerdir. Bağlanma durumlarına bakıldığında tablo 7, tablo 6'yı desteklemektedir. Yani en fazla cep telefonuna sahip olma durumu nedeni ile internete bağlanma da en fazla cep telefonundan gerçekleşmiştir. Cep telefonundan bağlanma hem pratik hem de mekân ayırımı yapılmaksızın kullanıldığından oran diğer teknolojik araçlara göre daha yüksektir.

Tablo 9. Okul Türlerine Göre Siber Mağduriyet Ölçek Puanlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

Okul türü	N	Ort.	S.S.	Minimum	Maksimum
Meslek Lisesi	354	26,18	5,54	24,00	48,00
MYO	123	27,81	5,13	24,00	48,00

Araştırmada öğrencilerin siber mağduriyet ölçek puanı değerlendirildiğinde; Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama puanı 26,18 ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama puanı ise 27,81; ölçekten alınan minimum puan 24, maksimum

puan ise 48 olarak görülmektedir. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanları birbirine yakın değerlerde görülmektedir.

Tablo 10. Siber Mağduriyet Ölçeğinin Okul Türüne Göre Dağılımı

Siber Mağduriyet Ölçeği	Okul türü							
	Meslek Lisesi				MYO			
	Hayır		Evet		Hayır		Evet	
	N	%	n	%	N	%	n	%
SMÖ.1	312	88,0	42	12,0	101	82,0	22	18,0
SMÖ.2	314	89,0	40	11,0	108	88,0	15	12,0
SMÖ.3	317	90,0	37	10,0	105	85,0	18	15,0
SMÖ.4	317	90,0	37	10,0	93	76,0	30	24,0
SMÖ.5	318	90,0	36	10,0	104	85,0	19	15,0
SMÖ.6	317	90,0	37	10,0	106	86,0	17	14,0
SMÖ.7	321	91,0	33	9,0	113	92,0	10	8,0
SMÖ.8	326	92,0	28	8,0	106	86,0	17	14,0
SMÖ.9	316	89,0	38	11,0	87	71,0	36	29,0
SMÖ.10	325	92,0	29	8,0	111	90,0	12	10,0
SMÖ.11	321	91,0	33	9,0	107	87,0	16	13,0
SMÖ.12	324	92,0	30	8,0	113	92,0	10	8,0
SMÖ.13	322	91,0	32	9,0	114	93,0	9	7,0
SMÖ.14	328	93,0	26	7,0	100	81,0	23	19,0
SMÖ.15	323	91,0	31	9,0	112	91,0	11	9,0
SMÖ.16	331	94,0	23	6,0	110	89,0	13	11,0
SMÖ.17	318	90,0	36	10,0	80	65,0	43	35,0
SMÖ.18	329	93,0	25	7,0	106	86,0	17	14,0
SMÖ.19	323	91,0	31	9,0	102	83,0	21	17,0
SMÖ.20	326	92,0	28	8,0	96	78,0	27	22,0
SMÖ.21	326	92,0	28	8,0	108	88,0	15	12,0
SMÖ.22	323	91,0	31	9,0	107	87,0	16	13,0
SMÖ.23	328	93,0	26	7,0	113	92,0	10	8,0
SMÖ.24	318	90,0	36	10,0	81	66,0	42	34,0

Araştırmada Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği ile ilgili düşünceleri değerlendirildiğinde;

Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama %91'i siber mağduriyet yaşamadıklarını bununla birlikte ortalama %9'su ise siber mağduriyet yaşadıklarını; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %84'ü siber mağduriyet yaşamadıklarını bununla birlikte %16'sı siber mağduriyet yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencileri siber mağduriyet yaşamadıklarını bununla birlikte mağduriyet yaşayanların oranlarında ise Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin oranı daha yüksek olarak bulunmuştur.

3.7. İlişki analizleri

Tablo 11. Okul Türüne Göre Siber Mağduriyet Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Okul türü ²	SMÖ ¹				
	n	Ort.	S.S.	t	p
Meslek Lisesi	354	26,18	5,54	-2,861	0,004*
MYO	123	27,81	5,13		

*p≤0,05; ¹Siber Mağduriyet Ölçeği, ²Bağımsız t testi,

Araştırmada öğrencilerin siber mağduriyet ölçek puanı, okul türleri arasında farklılık göstermektedir (t:-2,861; p:0,004≤0,05). Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet ortalama puanı (27,81), Meslek Lisesi öğrencilerinin siber mağduriyet ortalama puanından (26,18) daha yüksek olarak bulunmuştur. Meslek Yüksekokulu öğrencileri, Meslek Lisesi öğrencilere göre siber mağduriyetleri biraz daha fazladır.

Tablo 12. Okul Türlerine Göre Cinsiyet Değişkenleri Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹					
	Okul türü				F	p
	Meslek Lisesi		MYO			
Cinsiyet ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.		
Erkek	26,64	5,99	26,95	5,22	4,017	0,046*
Kız	25,55	4,80	28,24	5,07		

*p≤0,05; ¹Siber Mağduriyet Ölçeği, ²Uni-ANOVA testi

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin cinsiyetleri arasında farklılık göstermektedir (F: 4,017; p: 0,046 \leq 0,05). Meslek Lisesinde olan erkeklerin ortalama siber mağduriyet puanı (26,64), Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanı (26,95) birbirlerine yakın olarak görülürken; Meslek Yüksekokulundaki kız öğrencilerin ortalama siber mağduriyet puanı (28,24), meslek Lisesindeki kız öğrencilerin ortalama puanından (25,55) daha fazladır. Meslek Yüksekokulundaki kız öğrenciler, Meslek Lisesindeki kız öğrencilerden daha fazla mağduriyet yaşamaktadır.

Tablo 13. Okul Türlerine Göre Yaş Grupları Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ					F	p
	Okul türü						
	Meslek Lisesi		MYO				
Yaş grupları	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.			
14-17 arası	25,97	5,30	24,00	0,00	1,452	0,235	
18-25 arası	32,08	8,54	27,95	5,31			
26 ve üzeri	24,00	0,00	27,33	2,83			
¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi							

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin yaş grupları arasında farklılık göstermemektedir (F:1,452; p:0,235 $>$ 0,05). 14-17 yaş grubu Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanı 25,97, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama puanı 24,0; 18-25 yaş grubu Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama puanı 32,08, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama puanı 27,95; 26 yaş ve üzeri olan Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama puanı 24,0, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama puanı 27,33 olarak görülmektedir.

Tablo14. Okul Türlerine Göre Anne Eğitimi Arasındaki Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹					F	p	
	Okul türü							
	Meslek Lisesi		MYO					
Anne eğitimi ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.				
Okuma-yazma bilmiyor	26,12	5,75	27,35	5,47	0,534	0,711		
Okuma-yazma biliyor	25,63	4,54	27,40	4,39				
İlkokul mezunu	26,21	5,42	28,84	4,71				
Ortaokul mezunu	27,24	6,71	27,93	4,23				
Lise mezunu	25,75	3,89	30,20	9,50				
Üniversite mezunu	-	-	26,00	1,00				
¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi								

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin annelerinin eğitim durumları arasında farklılık göstermemektedir (F:0,534; p:0,711>0,05). Bununla birlikte Meslek Lisesi öğrencilerinin ortaokul mezunu annelerinin ortalama siber mağduriyet puanı ile Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin lise mezunu annelerinin ortalama puanı, diğer eğitim seviyelerine göre yüksek bulunmuştur.

Tablo 15. Okul Türlerine Göre Baba Eğitimi Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹				F	p
	Okul türü					
	Meslek Lisesi		MYO			
Baba eğitimi ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.		
Okuma-yazma bilmiyor	26,18	5,69	27,69	4,61	0,453	0,811
Okuma-yazma biliyor	26,11	5,58	28,68	6,77		
İlkokul mezunu	26,22	5,84	28,06	4,84		
Ortaokul mezunu	25,94	4,96	26,39	2,59		
Lise mezunu	27,12	6,46	29,64	8,20		
Üniversite mezunu	26,60	5,81	25,50	1,64		
¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi						

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin babalarının eğitim durumları arasında farklılık göstermemektedir (F:0,453; p:0,811>0,05). Meslek Lisesi öğrencilerinin lise mezunu babalarının ortalama siber mağduriyet puanı (27,12) ile Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin lise mezunu babalarının ortalama siber mağduriyet puanı (29,64) yüksek bulunmuştur.

Tablo 16. Okul Türlerine Göre İkamet Yeri Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹					F	p
	Okul türü						
	Meslek Lisesi		MYO				
İkamet yeri ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.			
Aile ile birlikte	26,20	5,63	28,52	5,24	0,221	0,802	
Devlet yurdunda	24,25	5,0	27,33	4,34			
Okul pansiyonunda	26,68	5,16	-	-			
Arkadaşlarla birlikte	24,25	5,0	28,61	7,13			
¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi							

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin ikamet yeri arasında farklılık göstermemektedir (F: 0,221;p: 0,802>0,05). Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanı, ikamet yerleri arasında önemli farklılıklar göstermemektedir.

Tablo 17. Okul Türlerine Göre İnternet Kullanım Sıklığı Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹					F	p
	Okul türü						
	Meslek Lisesi		MYO				
İnterneti kullanma sıklığı ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.			
Hiç kullanmam	25,26	4,69	24,00	0,00	0,201	0,938	
Günde 1 saat	25,85	5,40	26,64	3,26			
Günde 1-3 saat	26,17	5,37	27,28	5,62			
Günde 3-5 saat	27,34	6,71	28,75	5,30			

Günde 5 ve üstü	27,88	6,46	28,10	4,99		
¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi						

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin internet kullanım sıklığı arasında farklılık göstermemektedir (F:0,201; p:0,938>0,05). Meslek Lisesi öğrencilerinden günde 5 saat ve üzerinde internet kullananların ortalama siber mağduriyet puanı(27,88) ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinden günde 3-5 saat arasında internet kullananların ortalama siber mağduriyet puanı (28,75), Diğer kullanım sıklıkları durumlarından daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 18. Okul Türlerine Göre İnternete Bağlanılma Yerleri Arasında Siber Mağduriyet Puanlarının Karşılaştırılması

	SMÖ ¹					
	Okul türü				F	P
	Meslek Lisesi		MYO			
İnternete bağlanma yeri ²	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.		
Evden	25,50	4,64	31,44	8,52	4,446	0,004*
Okuldan	24,67	2,90	25,56	2,07		
Cep telefonundan	26,84	6,23	27,40	4,47		
İnternet kafeden	27,52	7,22	-	-		
Diğer	24,82	2,79	31,86	7,82		
[*] p<0,05, ¹ Siber Mağduriyet Ölçeği, ² Uni-ANOVA testi						

Araştırmada öğrencilerin okul türlerine göre siber mağduriyet ölçek puanı, öğrencilerin internet kullanım sıklığı arasında farklılık göstermektedir (F:4,446; p:0,004≤0,05). Evden ve diğer yerlerden internete bağlanan Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanları (31,44; 31,86), Meslek Lisesi öğrencileri ortalama puanlarından (25,5; 24,82) daha yüksek bulunmuştur. Bir başka

ifadeyle evden ve diğer yerlerden internete giren Meslek Yüksekokulu öğrencileri, Meslek Lisesi öğrencilerine göre siber mağduriyetleri fazladır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Erkek Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencileri arasında siber mağduriyet durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda siber mağduriyet puanlarının sırasıyla cinsiyet, yaş grupları, anne-baba eğitimi, ikamet yeri, interneti kullanma sıklığı ve internete bağlanma durumları bakımından farklılıkları incelenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerden, 354 kişi (%74) Meslek Lisesi, 123 kişi (%26) ise Meslek Yüksekokulu öğrencileri olduğu; Meslek Lisesi öğrencilerinin %58'i ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %33'ü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Meslek Lisesi öğrencilerinin %96'sı 14-17 yaş grubu arasında, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %90'ı ise 18-25 yaş grubunda yer almaktadır. Meslek Lisesi öğrencilerinin annelerinin %41'i, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin annelerinin %45'i okur-yazar değildir. Bunun yanında Meslek Lisesi öğrencilerinin annelerinin %18'i ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %16'sı okuryazardır. Aynı şekilde Meslek Lisesi öğrencilerinin babalarının %23'ü okur-yazar, %56'sı ise en az ilkokul mezunu; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin babalarının %15'i okuryazar, %72'si ise en az ilkokul mezunu olarak görülmektedir. Bununla birlikte Meslek Lisesi öğrencilerinin babalarının %11'i ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %13'ü okur-yazar değildir.

Meslek Lisesi öğrencilerinin %92'si ailesiyle birlikte, %6'sı okul pansiyonunda; Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %20'si ailesiyle birlikte, %61'i devlet yurdunda ve %19'u ise arkadaşlarıyla birlikte yaşamaktadır. Meslek Lisesi öğrencilerinin %68'inde ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %70'inde sadece cep telefonu bulunmaktadır. Ayrıca hem bilgisayar hem cep telefonu olan öğrencilerin %6,5'i Meslek Lisesinde, %20'si de Meslek Yüksekokulundadır. Meslek Lisesi öğrencilerinin %75'i ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin %98'i günde en az bir saat interneti kullandıklarını ifade etmişlerdir.

İnternete en fazla bağlanma yeri olarak; Meslek Lisesi öğrencileri evden (%31) ve cep telefonundan (%47,5); Meslek Yüksekokulu öğrencileri ise cep telefonundan (%80) bağlanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet puanları sırasıyla cinsiyet, yaş, anne eğitimi, baba eğitimi, ikamet yeri, internet kullanım sıklığı, internete bağlanma yerleri değişkenleri bakımından farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencileri arasında siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanı, Meslek Lisesi öğrencilerinin puanından daha yüksek bulunmuştur. Meslek Yüksekokulu öğrencileri, Meslek Lisesi öğrencilerinden siber mağduriyet açısından daha fazla mağdur olarak görülmektedir (Tablo 11).

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanları cinsiyet açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediği incelendiğinde; Meslek Yüksekokulu kız öğrencilerinin siber mağduriyet puanı (28,24), Meslek Lisesi kız öğrencilerinin puanından daha fazla olduğu ve cinsiyet açısından anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Meslek Yüksekokulundaki kız öğrenciler daha fazla mağdur durumdadır (Tablo 12).

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının yaş gruplarına bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği değerlendirildiğinde; 18-25 yaş grubu arasında olan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanları, 14-17 yaş arasında ve 26 yaş üzerinde olan Meslek Lisesi öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanları yaş grupları açısından anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur (Tablo 13).

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin anne/baba eğitim durumlarına göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ayrıca Meslek Lisesi öğrencilerinin ortaokul mezunu ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin lise mezunu annelerinin siber mağduriyet puanı, diğer

eğitim seviyelerinden; aynı şekilde Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin lise mezunu babalarının siber mağduriyet puanları, diğer eğitim seviyelerinden daha yüksek bulunmuştur (Tablo 14-15). Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ikamet yeri durumlarında göre siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ikamet yerleri arasında aldıkları siber mağduriyet puanları arasında önemli farklılıklar yoktur (Tablo 16).

Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin interneti kullanma sürelerine göre siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 17). Araştırmaya katılan Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet puanları, internete bağlanılma yerleri arasında anlamlı farklılıklar göstermiştir. Evden ve diğer yerlerden internete bağlanan Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ortalama siber mağduriyet puanı, Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama mağduriyet puanından daha yüksek bulunmuştur. Evden ve diğer yerlerden internete bağlanan Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin daha fazla mağduriyet yaşadıkları görülmektedir (Tablo 18).

Araştırmaya katılanların yaş ortalamalarının birbirine yakın olması ve internet kullanım oranları ile kullanım sürelerinin gençler arasında orta yaşlılara nazaran yüksek olması yeni iletişim teknolojilerinde gençlerin siber mağduriyet düzeylerinin belirlenmesi için örnek teşkil etmektedir. Kadınların okuma oranlarının erkek okuma oranlarından düşük olması, evde internette gezinen çocuklarının korunması yöntemini bilmemesi çocukları internetin zararlı etkilerine açık hale getirmektedir. Bilinçli ebeveynlerin okuryazar eğitimini alması ve çocuklarına verebilmesi çocukların siber mağduriyet düzeylerini minimuma indirmeleri konusunda oldukça önem taşımaktadır. Aile evinde kalan öğrencilerin siber zorbalığa uğraması sonucu ailenin desteğini alabilme avantajı varken; aile dışında devlet yurdunda veya arkadaşları ile birlikte yaşayanların mağduriyete uğramalarında aile desteğinden yoksundurlar. Fakat bireyler iyi birer okuryazar olabilirlerse zorbalığa minimum düzeyde maruz kalırlar. Aynı zamanda haklarını aramanın yollarını daha iyi bilirler. Yapılan çalışmalarda kişilerin cep telefona sahip olma oranlarının yüksek olduğu bu çalışma ile de desteklenmektedir. Cep telefonu kullanım kolaylığı nedeni ile internete girişte en fazla

kullanılan iletişim araçlarından olmuştur. Kişiler evde, kantinde, yolda, otobüste yani her mekânda; internete buldukları mekânın wifisi ile veya kendi hücresel verileri ile bağlanmaktadır

Sonuç olarak öğrencilerin okul türüne göre siber mağduriyet puanları ve ayrıca cinsiyet, internete bağlanılma yeri değişkenleri arasında siber mağduriyet puanları anlamlı farklılıklar göstermiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda Meslek Lisesi ve Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin puanları minimal düzeyin biraz üstünde çıkmış olsa da Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin siber mağduriyet durumları daha fazla olarak görülmüştür.

Siber mağduriyet ile ilgili çalışmalar incelendiğinde;

Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin kızlara göre daha mağdur oldukları tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda mağduriyet ile zorbalığın ilişkili olduğu yönündedir (Şahin vd., 2010: 267; Baker ve Kavşut, 2007:31; Süslü, 2016: 1; Özer, 2014: 14; Yaman ve Sönmez, 2015: 18; Ünver ve Koç, 2017: 117; Akbaba ve Eroğlu, 2013: 115; Bingöl ve Tanrikulu, 2014: 1; Arıca, 2009:167; Peker vd., 2012: 211; Korkmaz, 2013: 631; Bayram ve Saylı, 2013: 107; Yaman vd., 2013: 323; Serin, 2012: 109; Dilmaç, 2009: 1307; Dilmaç, 2009; 1305; Barlett ve Gentile, 2012; 123; Calvete vd., 2010). Bu sonuçlar yapılan çalışmayı destekler niteliktedir.

Babanın eğitim düzeyine göre farklılık olduğu Süslü (2016: 1) tarafından sonucuna varılmışken; Eroğlu ve Akbaba (2013: 115; Leung ve Chang, 2013, 159) ise yaptıkları araştırmada anne baba eğitim durumlarının mağduriyet düzeylerini arttırdığını belirtmektedir. Ebeveyn eğitim seviyesinin okuryazar olanların lisans mezunu ebeveynlere göre daha olduğu tespit edilmiştir. Bu yönü ile çalışmamızda varılan; “Anne ve baba eğitim düzeyleri ne kadar ileri seviyede olursa siber zorbalık ve mağduriyetlerde o derece artış göstermekte” sonucu ile örtüşmektedir.

Buna bağlı olarak; İnternette çevri içi (kullanım süreleri) durumları ile mağduriyet arasındaki ilişkiye bakıldığında yapılan çalışmalarda günlük 3 saat ve üstü internet kullananların siber zorbalığa uğrama düzeylerinin internette daha az vakit geçirenlere göre daha fazladır (Süslü, 2016: 1; Baker ve Kavşut, 2007: 31; Smith vd., 2008: 382-383; Yaman vd., 2013: 323; Serin, 2012: 109; Hinduja ve Patchin, 2008:

130-135; (Akdal, 2017:165; Godmann, 2016:142; Baumann ve Lyon, 2013:2930; Uzunay ve Koçak, 2005:97-116; Demircioğlu, 2017:310; Canbek ve Sarıoğlu, 2007:121-126; Jones,2003:7; Shields ve Berhman, 2000:3-29; Livingstone ve Bober, 2005:23).Bir başka ifadeyle kullanım süresi arttıkça kurban olma artmaktadır. Bu da çalışmamızdan çıkan “Öğrencilerin internette fazla çevrimiçi olmaları, interneti kullanmaları yaşayacakları siber mağduriyeti daha da arttırmaktadır” sonucu ile örtüşmektedir. Buna bağlı olarak; internette siber zorbalık yapanların aynı düzeyde siber zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Şahin, 2012: 834; Şahin vd., 2010: 267; Serin, 2012: 103).

Yapılan çalışmalarda ergenlerin internete bağlandıkları yer (kafe, ev, okul, cep telefonu) açısından siber mağdur olma durumlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Süslü, 2016: 1; Smith vd., 2008: 382; Serin, 2012: 103; Ybarra ve Mitchell, 2004: 1314; Süslü, 2016: 1). Bu sonuç siber zorbalık ve mağduriyetleri internete bağlanılma yerleri arasında anlamlı farklılık göstermiştir” sonucumuz ile paralellik göstermemektedir. Çünkü akıllı telefonlar sayesinde kişiler oldukları mekânların wifi’si ile veya kendi hücresel verileri ile her yerde internete bağlanabilmektedir. Fakat diğer mekânlara göre evden internete bağlananlar daha fazla mağdur olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ve akıllı telefonların ceplere kadar inmesi ile birlikte internet kullanımı kişi bazında ve kullanım süreleri konusunda artış yaşanmaktadır. İnternetin birçok avantajının yanında dezavantajları da vardır. Doğru kullanım yöntemleri ile internetin olumsuz yönlerinden korunmak (mağdur) mümkün olabilmektedir. Buna bağlı olarak öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

Ebeveynlere öneriler;

1-Çocukların kullandıkları bilgisayarlara siteleri türüne göre sınırlayan filtre programlarının yüklenmesi vekullanıcının belirlediği çerçeveler dâhilinde girilmek istenen sitelere sınırlamalar getirilmelidir.

2-Çocukların videoları veya fotoğrafları internetteki hiçbir grupta paylaşılmamalıdır.

3- Gün içinde çocukların kullandıkları web sayfalar kontrol edilerek çocuklar denetim altında tutulabilir.

4- Çocuklarına internette tanımadıkları kişiler ile iletişime geçmemeleri, onlara kamera açmamaları, şifrelerini vermemeleri, kişisel bilgilerini paylaşmamaları öğretilmelidir.

5- Çocuğunuza onunla ilgili internet üzerinde paylaşılmış resim, bilgi, videoya rastladığında, birisinin kendisine pornografik, şiddet içeren videolar, resimler ilettiğinde ve kendisini tehdit ettiğinde bu durumu kendiniz ile paylaşmasını tavsiye ediniz.

6- Yöneticiler ilkokuldan başlayarak üniversite de dâhil olmak sureti ile medya okuryazarlık dersi eğitiminin zorunlu ders niteliğine alınarak verilmesi konusunda istekte bulunulmalıdır.

Gençlere ve Ergenlere tavsiyeler;

1- Yabancı kişilere e-posta, ev adresi, okul adresi, sosyal medya hesap şifreleri verilmemelidir.

2- Tarafınıza gönderilen pornografik, şiddet içerikli mesajlara cevap verilmemeli, bilinmeyen linkler tıklanmamalıdır. Tehdit edenler olduğunda anne baba veya öğretmenler ile paylaşılmalıdır.

3- İnternette kim tarafından paylaşıldığı bilinmeyen paylaşımlara yorum yapılmamalı ve beğenilmemelidir.

KAYNAKÇA

AKBABA, Sırrı ve EROĞLU Yüksel (2013). “İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26(1), s.105-121.

AKDAL, Tuğba (2017). Sosyal Ağ Kullanımının Küreselleşme Ve Kültür Üzerindeki Etkileri, (Editörler), Suat Sezgin ve Ali Efe İralı. Yeni Medya Analizleri, Konya: Eğitim Yayınevi, s.147-166.

- AKTEPE, Evrim (2013). “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet”, Yeni Symposium, 51(1), s.31-36
- ALGÜL, And ve SÜTCÜ Cem Sefa (2015). “Değişen Haber Algısı: Kullanıcılar Sosyal Medyada Haberleri Nasıl Değerlendiriyorlar?”, Global Media Journal TR Edition, 6 (11), s.18-34.
- ARICAK, Osman Tolga (2009). “Psychiatric Symptomatology As A Predictor Of Cyberbullying Among University Students”, Eurasian Journal of Educational Research, 34, p.167–184.
- ARICAK, Osman Tolga; TANRIKULU, Taşkın.; KINAY, Hüseyin. (2012). “Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları”, Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 11, s.1-6.
- BALCI, Ali. (2011). Sosyal Bilimlerde Araştırma, Ankara:Pegem Yayıncılık.
- BARLETT, P. Cristopherand GENTİLE, A. Douglas (2012). “Attacking Others Online: The Formation Of Cyberbullying İn Late Adolescence”, Psychology Of Popular Media Culture, 1(2), p.123-135.
- BAUMANN, Zygmunt. ve LYON David. (2013).Akışkan Gözetim, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAŞARIR, Murat (2016). “Retorik İkna Bileşenlerin Siyasi Liderlerce Kullanımı: İktidar ve Ana Muhalefet Liderlerinin TBMM Grup Konuşmaları Üzerine Bir Analiz”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4(2), s.703-724.
- BAYKAL, Fatih (2016). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Ailedeki Koruyucu Etmenlerle İlişkisi: Afyonkarahisar İli Örneği,Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- BAYRAM, Nuran ve SAYLI Müslüm (2013). “Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(1), s.107-116.

- BİNGÖL, Nezihe ve TANRIKULU, Taşkın (2014). “Siber Zorba ve Mağdur Olma İle Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 43, s.1-17.
- CALVETE, Esther; ORUE, Izaskun; ESTÉVEZ, Ana; VILLARDÓN, Lourdes; PADILLA, Patricia (2010). “Cyberbullying in Adolescents: Modalities And Aggressors’ Profile”, Computers in Human Behavior, 26, p.1128–1135.
- CANBEK, Gürol ve SAĞIROĞLU Şeref (2007). “Kötücül ve Casus Yazılımlar: Kapsamlı Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Dergisi, 22(1), s.121-136.
- CİMİNLİ, Alaattin ve KAĞAN, Mücahit (2016). “Ergenlerde Sanal Zorbalık Ve Mağduriyetin Cinsiyet, Sınıf, Okul Değişkenleri ve Kişilik Özellikleriyle İlişkinin İncelenmesi”, Online Journal Of Technology Addiction&Cyberbullying, 3(2), s.14-34
- DEMİRCİOĞLU, Zeynep (2017). Yeni Yüzyılın Öğrencileri: Dijital Okuryazarlık, (Editörler), Suat Sezgin ve Ali Efe İralı. Yeni Medya Analizleri, Konya: Eğitim Yayınevi, s.295-313.
- DİLMAÇ, Bülent (2009). “Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma”, Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Bilimleri, 9, s.1291-1325.
- DUMANLI, KÜRKÇÜ, Duygu (2017). Sosyal Medya Ortamlarında Haber Yayımları, (Editörler), Suat Sezgin ve Ali Efe İralı. Yeni Medya Analizleri, Konya: Eğitim Yayınevi, s.191-226.
- DUMANLI, KÜRKÇÜ, Duygu (2016). “Türkiye’de Ulusal ve Yerel Gazetelerin Twitter Kullanımı”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, (46), s.85-101.
- ERDUR BAKER, Özgür ve KAVŞUT, Fatma (2007). “Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık”, Eurasian Journal of Educational Research,(27), s.31-42.

- GEZGİN, Suat ve İRALI, Ali. Efe (2017). Sosyal Ortamdaki Yeni Etkileşim Araçlarının Sosyo Politik Ve İktisadi Alanlarla Birlikteliği, (Editörler), Suat Sezgin ve Ali Efe İralı. Yeni Medya Analizleri, Konya: Eğitim Yayınevi, s.119-146.
- GODMAN, N. Marc (2016) Geleceğin Suçları Dijital Dünyanın Karanlık Yüzü, (Çev: Cem Özdemir), İstanbul: Timaş Yayınları.
- GÖKÇE, Müjdat https://www.academia.edu/35456926/Yeni_Medya_ve_Sanal-Siber_Zorbal%C4%B1k_-_Derleme. Erişim Tarihi: 20.04. 2018.
- GÜZ, Nurettin; YEGEN, Ceren; YANIK, Hayrullah (2017). “Haber ve Bilgi Alma Aracı Olarak Yeni Medya: Muş İli Örneği”, International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(4), s.1404-1417.
- HİNDUJA, Sameer and JUSTİN. W. Patchin (2008). “Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related to Offending and Victimization”, DeviantBehavior, 29(2), p.129-156.
- HUNTER, Nick (2012). Cyber Bullying, Raintree: British Library Cataloguing in Puplication Data.
- IŞIKLAR, Gülnur (2017). Yeni Medya ve İnternet Dolayımı Sosyal Yaşam, (Editörler), Suat Sezgin ve Ali Efe İralı. Yeni Medya Analizleri, Konya: Eğitim Yayınevi, s. 99-118.
- JONES, Steve (2003). Let The Games Begin: Gaming Technology and Entertainment Among College Students. Pew Internet and American Life Project, USA. <http://www.pewinternet.org/reports/toc.asp?Report=93> Erişim Tar: 05.05.2018.
- KAPLAN, M.; Andreas ve HAENLEİN, Michael (2010). Users of theworld, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, 53(1), s.59-68.
- KAPLAN, M.; Andreas. and HAENLEİN, Michael (2011a). “The Early Bird Catches The.. News: Nine Things You Should Know About Micro-Blogging”, Business Horizons, 54(2), s.105-113.

- KAPLAN, M. Andreas and HAENLEIN Michael (2012). “Social Media: Back To The Roots and Back to the Future”, *Journal of Systems and Information Technology*, 14(2), p.101-104.
- KORKMAZ, Ali (2013). “Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet”, 5. Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu 1-3 Kasım 2013, Antalya.
- KUYUCU, Mihalis (2015). *Web 2.0Haçlı Seferleri: Twitter ile Ana Akım Medyanın Erişim Savaşı*, (Editörler), Selva Ersöz Karakulakoğlu ve Özge Uğurlu. İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.145-181.
- LEUNG, Angel Nga and CHANG Catherine Mc Bride (2013). “Game On? Online friendship, cyberbullying, and Psychosocial Adjustment in Hong Kong Chinese Children”, *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32(2), p.159-185.
- LIVINGSTONE, Sonia and BOBER Magdalena (2005). *UK Children Go Online: final report of key project findings* (online). London: LSE Research Online. <http://eprints.lse.ac.uk/399/> Erişim Tarihi:01.03.2018.
- OĞUZ, Cihan (2017). “İletişim Teknolojisindeki Hızlı Değişimin Ekseninde Yeni Bir Kavram: İletişim Açlığı”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, s. 62-70.
- ÖZER, Hasibe (2014). “Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorba/Siber Kurban Yaşantıları”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (41), s.1-19.
- PATCHIN, W. Justin and HINDUJA, Sameer (2006). “Bullies Move Beyond The Schoolyard: A Preliminary Look At Cyberbullying”, *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), s.148–169.
- PEKER, Adem; EROĞLU, Yüksel; ÇİTEMEL, Nihan (2012). “Boyun Eğici Davranışlarla Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi”, *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), s.205- 221.

- SCHMIDT, Eric ve COHEN, Jared (2014). Yeni Dijital Çağ, İnsanların, Ulusların Ve İş Dünyasının Geleceğini Yeni Baştan Şekillendirmek, (Çev: Ümit Şensoy), İstanbul:Optimist Yayınları.
- SERİN, Hüseyin (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- SHIELDS, K. Margie and BERHMAN, E. Richard. (2000). “Children and Computer Technology: Analysis ve Recommendations”, The Future of Children Journal, 10(2), p.4-30.
- SMİTH, K. Peter; MAHDAVİ, Jes.; CARVALHO, Manuel, FİSHER, Sonja; RUSSELL, Shanette; TİPPETT, Neil (2008). “Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils”, Journal Of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), p.376-385.
- SÜSLÜ PEKŞEN, Demet (2016). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetin Benlik Saygısı:Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- ŞAHİN, Mustafa (2012). “The Relationship Between The Cyberbullying/ Cybervictimization and Loneliness Among Adolescent”, Children and Youth Sevices Rewiev, 34, p.834-837.
- ŞAHİN, Mustafa; SARI, Serkan Volkan; ÖZER, Ömer; ER, Serhan Hatip (2010). “Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21), s.257-270.
- TANILIR, Mehmet Niyazi (2000). İnternet Suçları ile Mücadele Ederken Bireysel Mahremiyetin Korunması: Hükümetlerin İkilemi, Middlesex Üniversitesi Kriminoloji Master Tezi, Londra.

- UZUNAY, Yusuf ve KOÇAK, Mustafa (2005). “İnternet Üzerinden Çocuk Pornografisi Ve Mücadelede Yaşanan Sıkıntılar. Turkish Journal of Police Studies, 7(1), s.97-116.
- ÜNVER, Halime ve KOÇ, Zihni (2017). “Siber Zorbalık ile Problemlı İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Journal of Turkish Educational Sciences, 15(2), s.117-140.
- VAN DİJK, Jan (2004). “Digital Media”, The Sage Handbook Of Media Studies, John D.H. Downing, Denis Mcquail, Philip Schlesinger, Ellen Wartella (Der.) London: Sage, p.145-163.
- YAMAN, Erkan ve SÖNMEZ, Zuhul (2015). “Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri”, Online Journal Of Technology Addiction&Cyberbullying, 2(1), s.18-31.
- YAMAN, Erkan; KARAKÜLAH, Danyal; DİLMAÇ, Bülent (2013). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Değerlerini Yordayan İki Önemli Değişken: Siber Zorbalık Eğilimleri ve Okul Kültürü Arasındaki İlişki”, Değerler Eğitimi Dergisi, 11(26), s.323-337.
- YBARRA, L. Michele and MİTCHELL J. Kimberly (2004). “Online Aggressor/Targets, Aggressors, And Targets: A Comparison Of Associated Youth Characteristics”, Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45(7), p.1308–1316.
- ZEYBEK, Işıl. (2002). “Yeni Bir İletişim Dizgesi: Chat Dili”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 14, s.417-434.